

Од Струве до Щеголева.

Відома книга д. Щеголева нарешт діждалась прихильної оцінки в російській пресі. Коли не рахувати „Московскихъ Вѣдомостей“ та „Кіевлянина“, то перший, хто подав голос в оборону „встрѣтившей дурной приѣмъ въ печати“, книги був „поступовий“ орган д-ія Струве, „Русская Мысль“. В останній (третій) книзі цього місячника маємо замітку д. Старосельського під характерним заголовком „Енциклопедія українскаго движенія“.

Я теж назвав був книгу д. Щеголева енциклопедією, але енциклопедією україножерства і доноса. Автор замітки в „Русской Мысли“ иншої думки: його так приголомшила „ученість“ д. Щеголева та численна „література“ й „богате тво“ зібраного в його книзі матеріала, що вже без жадної іронії д. Старосельський говорить про неї як про „енциклопедію“ української справи „съ русской точки зрѣнія“, до якої й сам пристає, мовляв колись д. Струве, „безъ всякихъ двусмысленностей и поблажекъ“. Правда, поки що д. Старосельському не подобається тон цієї „енциклопедії“ й особливо та „рѣзкая форма“, в яку вилились політичні погляди автора. Але—і на сонці є плями, це раз; а друге—треба думати, д. Старосельський звикне до тону й тоді вже форма д. Щеголева його так не вражатиме, бо то вже остання річ—форма, коли суть здається доброю й правдивою. А що з цього боку д. Старосельський задоволений цілком, бачимо з того, що він зовсім серйозно й глибокодумно обмірковує „теоретику“ д. Щеголева, нахапану, як ми знаємо, з усяких випадкових джерел і навіть до якогось одного кінця не зведену, а так і покинуту на роздоріжжі між кричущими суперечностями та претенсійним неуттвом. І не тільки „теоретику“,—публіцист із „Русской Мысли“ далі йде: він розуміє й виправдує навіть „практику“ енциклопедиста та апологета репресій. Правда, й тут д. Старосельському ще треба трошки звикнути до нового товариша й повчитись; йому, напр., ще ніби сором підписатися цілком і обома руками під україножерними проектами автора „Южно-русскаго сепаратизма“ і з приводу „цензурныхъ бичей и правительственныхъ скорпіоновъ“ д. Щеголева він лагідненько завважає: „мы не разделяемъ его оптимизма (!) въ этомъ отно.“

шеніи". Бачите, як це чудово виходить у д. Старосельського: коли й винен чим його енциклопедист, то хіба такою легенькою виною, як оптимизм; коли українців не годяться утискати, то тільки через те не годяться, щоб не робити з них мучеників за ідею. Певна річ, що такий „ліберальний“ і „благородний“ погляд не заважає д. Старосельському згодитися на „вѣрность основной мысли“ автора тих бичів та скорпіонів. Як що бачити в них саний тільки „оптимизм“, то... на добрій, видно, дорозі стоїть д. Старосельський і далеко має піти цей ученик д-ія Струве, що вже наукою самого д. Щеголева не погребував!

І тут д. Старосельський справді таки багато де-чого навчився. Так, насамперед дивуючись довідався він од д. Щеголева — „какъ разнообразны, сложны и нерѣдко противорѣчивы мотивы, разрабатываемые современной украинской публицистикой; какое разнообразіе теченій заключається въ украинскомъ движеніи, какая пестрота въ литературныхъ выступленіяхъ отдѣльныхъ лицъ“ (стор. 2). Далі з „енциклопедіи“ розжився д. Старосельський на обурення проти російського громадянства за „попустительство (!) крайностямъ и увлеченіямъ представителей украинства“ (стор. 3). Вразило потім його „разнообразіе малорусскихъ діалектовъ“, а zarazом уже й український правопис „съ цѣлой тучей точекъ надъ словами, по выраженію извѣстнаго украинскаго писателя Нечумъ-Левицкаго“ (б.). Дізнався ще пильний ученик з „енциклопедіи“, що наука по народніх школах українською мовою шкодлива для поступу й культури, бо українці не зможуть тоді російської книги читати. Нарешті і, може найголовніше, д. Щеголів переконав свого ученика, що українці тільки „внѣшнимъ образомъ“ підшиваються під поступовість і, йдучи в політичних справах разом з поступовою частиною російського громадянства, насправжні без сорому дурять її, бо „преслѣдуютъ свои націоналистическія цѣли“. І от коли вже про це д. Старосельський дізнався, то втратив зовсім навіть свою лагідність та обережність. Посумувавши, що „русскому либерализму“ проти волі доводиться тепер, поки що, нести конституційну ідею „сквозь строй реакціи“ за допомогою „окраинныхъ элементовъ“, д. Старосельський нахваляється, що „поворотъ неизбеженъ“. Тоб то, „русскій либерализмъ“ порве з неблагодійними „окраинными элементами“ й запанує вкупі і влюбі з д. Щеголевым.

Туди, розуміється, йому й дорога. Цю дорогу я давно вже пророкував „русскому либерализму“, і де далі— вона все краще позначається й ширше розгортається. Особливо доброго ученика придбав собі д. Щеголів в особі ученика д-ія Струве, — доброго й тямущого: цей учителів своїх не осоромить! Заправившись на „ідейній боротьбі“ д-я Струве, вибувши у його підготовчий курс, він тепер сміливо може черпати з „енциклопедіи“ д. Щеголева, і як бачимо, наука добре йде. І ми можемо тільки вітати заступників „русскаго либерализма“, що вже щасливо докотилися собі од д-ія Струве до д. Щеголева. Був, правда, й перше між цими крайніми полюсами україножерства такий надійний міст, як „Утро Россіи“ з його д. Кашкаровим, але тепер то вже й моста не треба. Любісенько зішлися співробітники „Русской Мысли“ з співробітниками „Кіевлянина“ в одну поки що невеличку, але чесну компанію, в якій не розбереш, де „ліберал“ Щеголів кінчається, а де починається такий само „ліберал“ Старосельський. Д-ія Струве за його заклик до боротьби з українством „безъ всякихъ двусмысленностей и поблажекъ“ поглядив по голівці в своїй книзі д. Щеголів; тепер д. Старосельський в органі д-ія Струве тим самим віддячився авторові „Южно-русскаго сепаратизма“. Зворушлива спілка, що й казати!..

Струве—Кашкаров—Щеголів, „Русская Мысль“—„Утро Россіи“—„Кіевлянинъ“—такі маємо етапи в розвитку „русскаго либерализма“ що-до української справи. З одного східця на другий—і преблагополучно докотився вже той ліберализм до самого низу, хоча ще держиться чомусь цупко за свою ліберальну невинність в інших питаннях. Даремно: треба й з ними йти до д. Щеголева в науку, бо ізолювати саму українську справу і нерозумно, й неможливо: вона бо міцно зв'язана з усіма політичними справами Росії. Д. Струве і К^о поки що цього не бачать, —отже бажаю їм як-найшвидче позбутися полуди з очей і зовсім синнути пошматований одяг ліберализму та „в натурі“ вийти на люде. З того, як вони прудко женуться до-низу, можна сподіватися, що й з цим не дуже, певне, забаряться...

Сергій Ефремов.